

Received: 07.09.2018

Accepted: 23.10.2018

Published: 10.01.2019

JOTS, 3/1, 2019: 245-249

YİĞİTOĞLU, Ö. Könjül Tözin Ukıtdaçı Nom ve Salt-Bilinç Öğretisi, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2018, 256 pp. ISBN: 978-387-99-7476-4

ERDEM UÇAR

Prague/Czech Republic
E-mail: merdemu@gmail.com

British Museum’da muhafaza edilen Or. 8212 (108) kayıt numaralı Uygur harfli bir mecmuanın içerisinde Budist felsefe ile ilgili 15 yapraktan (= 405 satır) oluşan bir risale bulunmaktadır. Yazmanın sonunda eserin adı 心 [könjül] tözin ukıtdaçı nom olarak gösterilmiştir. Eser, *Vapşı* (< Çince 法師 *fashi*) *Bakşı* adında bir Uygur bilgini tarafından telif edilmiş, *Çisuya Tutuñ* veya *Çisön Tutuñ*¹ isimli bir kişi de eseri yazıya geçirmiştir. Eserin telif mi yoksa tercüme mi olduğu konusunda kesin bir şey söylenememektedir. Bu konudaki tartışmalar için bk. Laut 1986: 153-154.

ARAT, Budist kavramları incelediği *Uygurlarda İstıhlara Dair* başlıklı makalesinde “L.” (= Londra) kısaltmasını kullanarak birkaç yerde bu yazmaya atıfta

¹ İsimin ikinci kısmı *tutuñ* konusunda belirsizlik yoktur, ama *çisön*’ün kökeni şüphelidir. Bu konudaki tartışmalar için bk. Yakup 2010: 11.

bulunmuştur (1942: 56-81). SHŌGAITO, yazmanın yarısını neşredip açıklamalarla birlikte metni tercüme etmiştir (1976: 017-035). TEKİN, yazmanın tamamını neşredip açıklamalarla birlikte metni Almancaya tercüme etmiştir (1980). Daha sonra, eseri Türkçe olarak tekrar neşretmiştir (2008: 113-186). LAUT, TEKİN'in Almanca neşri hakkında oldukça dikkate değer tespitler yapmıştır (1986). Bunun dışında *Old Turkic Word Formation* ve *Uigurisches Wörterbuch* gibi Uyguristğin temel kaynaklarında da metin hakkında çeşitli düzeltmeler olduğunu hatırlatmalıyım. Dolayısıyla bu metne daha önce birçok kişinin temas ettiğini söylemek mümkündür.

1. Giriş (s. 9-40) bölümünde, Uygurca eserin içeriği incelenmiştir. İlk olarak, *Mahāyāna Budizminde Bazı önemli Kavramlar* ve sonra da *Madhyamika ve Yogācāra Okullarının Bazı Önemli Görüşleri* ele alınmıştır. *Metinde Geçen Önemli Terimler* başlığı altında eserdeki dört temel kavram olan *bilinç* (Skr. *citta*, *vijñāna*), *salt bilinç* (Skr. *cittamātra*), *boşluk* (Skr. *śūyatā*) ve *nom* (Skr. *dharma*) kavramları üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünün sonunda Uygurca metnin özeti verilerek eserde ileri sürülen düşünceler kısaca özetlenmiştir.

2. Metin (s. 41-75) bölümünde Uygurca yazmanın harfçevrimi ve yazıçevrimi birlikte gösterilerek sunulmuştur.

Giriş kısmında “bazı satırlarda *n* ve *q* harflerinin yazımında ayırt edici olması nokta veya iki nokta kullanıldığı” (s. 10) söylene de orijinal yazmada çift noktayla yazılan *qāf*ların baskıda çıkmadığı görülmektedir. Mesela, *twydwraq'ly* (s. 44), vs. Bunun dışında birkaç yerde görülen dizgi hatası da dikkati çekmektedir: *söylenir* (s. 83), vs.

Orijinal metinde Uygurcada karşılığı olmamasına rağmen bazı Çince kelimeler, Çince karakterlerle yazılmıştır. Uyguristikte bu kelimelerin metinde nasıl gösterilmesi gerektiği konusu daha önce tartışılmıştır. Bu tartışmanın neticesinde Uygurca metinlerdeki Çince karakterin okunuşu için *ondoku* ve *kondoku* yöntemleri teklif edilmiştir. *Ondoku* yönteminde Çince karakter anlamı gösterilmeden metne yansıtılırken, *kondoku* yönteminde Çince karakter anlamlandırılarak okunur. İki yöntem hakkında daha geniş bilgi için bk. Sertkaya 1986: 44-45 ve Tekin 2008: 180-183.

Köñül Tözün Ukittaçı Nom'un SHÖGAIŦO ve TEKİN tarafından yapılan neşirlerinde *ondoku* yöntemi uygulanırken, bu neşirde *kondoku* yöntemi uygulanmıştır. Neşirde uygulanan *kondoku* yöntemini bir örnekle göstermeye çalışayım:

ayayu ağırlayı yükünür m(ä)n ÜÇ ĀRDİNİLÄR kutıña

”y'yw ”qyrl'yw ywkwnrmn 三寶l'r qwtynk' (001 [s. 41]).

Buna göre, 三寶 *sanbao* karakterleri yazıçevrimde anlamlandırılarak üç *erdini* ile okunmuştur. Aslında orijinal yazmada üç *erdini* geçmemektedir. Nâşir, 三寶 *sanbao* karakterlerinin Uygurcada üç *erdini* olduğunu tahmin ederek neşre bu okuyuşu ilave etmektedir. Böyle bir yöntem orijinal metne sonradan yapılan bir müdahale sorununu ortaya çıkarmaktadır. Hâlbuki *ondoku* yöntemi uygulanıyordu, böyle bir sorunla karşılaşılmayacaktı.

Metnin neşirindeki ve dizinindeki birkaç noktaya dikkat çekmek istiyorum.

sanamak için dizinde 'saymak' anlamı yanında 'saygı göstermek' de gösterilmiştir (s. 208), ama metinde kelimenin böyle bir anlamına hiçbir yerde rastlanmaz. Fiilin anlamı için bk. Erdal 1991: 423.

tapla- için dizinde 'inanmak' anlamı gösterilmiştir (s. 212). Kelimenin doğru anlamı için bk. Erdal 1991: 447.

44. satırdaki *m(e)n körüm*, tercümede iki ayrı kavram gibi düşünülmüştür (s. 78), ama burada tek bir kavram olan Skr. *ātmadṛṣṭi* 'benlik fikri' sözkonusudur.

adroyu bar- (s. 102) açıklamasında bu okunuşa temel olan okunuş hakkında daha önce Shögaito 1976: 023'te ortaya konan tespit gözden kaçırılmıştır. Hâlbuki Erdal 1991: 476-477'de bu bilgi belirtilmiştir.

390-391. ve 393. satırdaki (s. 74) *küsnek*'in okunuşu ve dizinde verilen 'ağın örgü kısmı' (s. 200) anlamı üzerinde Erdal 1991: 639, dip. 305'e bakılıp tekrar düşünülmelidir.

Dizinde iki adet *seril-* I ve II maddesi bulunmaktadır (s. 209), ancak bunlar aynı fiilin iki farklı anlamda kullanılmasından başka bir şey değildir. Bunun için

iki maddenin tek bir maddede toplanması gerekmektedir. İşin ilginç kısmı bu durum açıklamalar bölümünde izah edilmiştir (s. 110). Aynı maddede toplanması gereken diğer maddeler için bk. *süzülmek I ve II* (s. 211).

Eserin Giriş kısmında “*metnin yazıçevriminin Göttingen Ekolüne göre yapıldığı*” (s. 18) belirtilse de bazı okunuşlarda bu ekole aykırı okunuşların bulunduğu görülmektedir. Mesela, *ört-* (s. 43), *örtül-* (s. 41), *et’öz* (s. 63), *ohşatı* (s. 58), vs.

Açıklamalar bölümündeki *sımık* kelimesi hakkındaki < Ar. *zībak* < Far. *jīwa* ‘cıva’ izahı (s. 131) ayrıntılı bir açıklamaya muhtaç gibi gözükmektedir.

Dizinde, *yañirtukan* madde başı olması gerekirken *yañır-* ‘şimdi olmak, yeni olmak, oluşmak’ maddesi altında dizinlenmiştir (s. 227). Eski Türkçe *yañirtukan* için bk. Erdal 1991: 61.

3. Tercüme (s. 77-88) bölümünde Uygurca metin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

4. Açıklamalar (s. 89-132) bölümünde Uygurca metne dair dikkatler paylaşılmıştır.

5. Terim, İbare ve Deyimler (s. 133-162) bölümünde Uygurca metindeki deyimsel ibareler ayrı bir başlık altında listelenmiştir.

6. Dizin (s. 163-243) bölümünde Uygurca metnin üç farklı dizini sunulmuştur: 1. Uygurca Dizin (s. 163-231); 2. Sanskritçe-Uygurca Dizin (s. 232-241) ve 3. İkilemeler Dizini (s. 242-243).

Eser, Kaynakça, Kısaltmalar ve Diğer İşaretler (s. 244-254) bölümüyle son bulmaktadır.

Çalışma, *Köñül Tözün Ukıttacı Nom* isimli risalenin Uyguristikteki dördüncü, Türkçedeki ikinci neşridir. Budist Uygur felsefe dünyasını yansıtmaya bakımından büyük bir değere sahip olan bu eseri Türkçede tekrar neşreden yazarı tebrik ederim.

Kaynakça

ARAT, R. R. (1942). “Uygurlarda İstihlamlara Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, 7-8: 56-81.

CLAUSON, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.

ERDAL, M. (1991). *Old Turkic Word Formation, a functional approach to the lexicon*, Vol. 1-2, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

LAUT, J. P. (1984). "Buddhistische Uigurica aus der Yüan-Zeit. Teil I: HSIN Tözin Oqidtači Nom. Teil II: Die Geschichte von Sadāprarudita und Dharmodgata Bodhisattvā. Mit 42 Faksimiles, Budapest: Akadémiai Kiadó 1980. 383 S. 8° (Bibliotheca Orientalis Hungarica. XXVII.) ISBN 963 05 1055 3", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 134: 152-156. (Rezension)

RÖHRBORN, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, I. Verben, Band 1: ab- - äzüglä-*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

RÖHRBORN, K. (2015). *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, II. Nomina-Pronomina-Partikeln, Teil 1: aasvık*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

RÖHRBORN, K. (2017). *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, II. Nomina, Pronomina, Partikeln, Band 2: aš-äzüük*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

SERTKAYA, O. F. (1986). "Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış I", *Türk Dili*, 409: 43-80.

SHŌGAI, M. (1976). "Uigurugo shahon daiei hakubutsukan-zō Or. 8212-108 ni tsuite" [On the Uyghur manuskript Or. 8212 (108) of the British Museum], *The Tōyō Gakuhō*, 57/1-2: 017-035.

TEKİN, Ş. (1980). *Buddhistische Uigurica aus der Yüan-Zeit, Teil I: HSIN Tözin Oqidtači Nom, Teil II: Die Geschichte von Sadāprarudita und Dharmodgata Bodhisattvā mit 42 Faksimiles*, Budapest: Akadémiai Kiadó.

TEKİN, Ş. (2008). "Budist Felsefesinin Bilgi Nazariyesiyle İlgili Uygurca Telif Bir Eser: Vapşı Baqşı'nın Köngül Tözin Uqıttaçı Nom (Bilincin Tabiatını Öğreten Kitap) Adlı Eserinin Çevriyazı, Tercüme, Açıklamalar ve Tıpkıbasımı", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 32/2: 113-186.

YAKUP, A. (2010). *Prajñāpāramitā Literature in Old Uyghur*, BTT 28, Turnhout (Belgium): Brepols Publishers.